

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΟΛΥΧΡΗΣΤΟΥ -ΛΩ- ΤΩΝ ΜΑΝΙΑΤΩΝ

Συνηθέστατα ακούει κανείς από Μανιάτες τὰς φράσεις: —τί κάνεις λῶ —πού πᾶς λῶ —λῶ πατέρα —λῶ πατριώτη.

Ἡ προέλευσις τοῦ —λῶ— προκάλεσε ἐπιστημονικὴ ἀντιδικία μεταξύ τῶν γλωσσολόγων Γ. Χατζιδάκη καὶ Ἰ. Ψυχάρη, τοῦ μὲν Χατζιδάκη ἰσχυριζομένου ὅτι διεπίστωσε τὴν ἐξέλιξιν λέγω>λέω>λῶ, τοῦ δὲ Ψυχάρη ἀρνούμενου τὴν ἐξέλιξιν αὐτήν. Ἐκ τῶν νεωτέρων ἀνεζήτησαν τὴν ἀρχὴν τοῦ —λῶ— οἱ Λάκωνες συγγραφεῖς Δ. Κοπανίτσας, Θ. Κατσουλάκος, Ἐ. Ἀλεξάκης, Ἰ. Ταϊφάκος καὶ Δ. Βαγιακάκος. Ἡ ὀρθότης τῶν παρατηρήσεων τοῦ Χατζιδάκη καὶ τὸ ἐπιστημονικὸ κῦρος τοῦ ἀνδρὸς ἐπηρέασαν, ὡς ἐπόμενο, τὰς ἀπόψεις τῶν νεωτέρων.

Ὁ Χατζιδάκης ἔγραψε: «μὴ οὐκ ἠδύνατο ἐκ τοῦ λέεις λέει γενέσθαι λέω, ὅθεν ρᾶστα καὶ ὁμαλώτατα λῶ, καθάπερ τὸ θεωρῶ θωρῶ, τὸ χρεωστῶ χρωστῶ, τὸ Θεόδωρος Θεόδωρος»¹.

Ἀργότερα ἐσημείωσε τὴν ἐξέλιξιν: «θέλει νὰ λέγη - θε νὰ λέγη - θὰ λέγη ἢ σῶπα, λέγω δὰ - σῶπα λέω δὰ - σῶπα λῶ δὰ - σῶπα λὰ (Κρήτη)»².

Συνεχίζων τὴν διατύπωσιν ἀπόψεων ἐπὶ φαινομένων συστολῆς διετύπωσε παρατηρήσεις, τὰς ὁποίας, νομιζόμεν, δὲν ἐπρόσεξαν οἱ ἀναζητήσαντες τὴν ἀρχὴν τοῦ -λῶ- τῶν Μανιατῶν.

Εἰς τὰ Μεσαιωνικὰ καὶ Νέα Ἑλληνικὰ ἔγραψε:³

3) «Ἄλλαι τινὲς λέξεις ἢ φράσεις, οἷον προσφωνήσεις, ἐπικλήσεις, κελεύσματα, ἀραι κτλ., ἐν αἷς δηλαδὴ τὸ προσφωνούμενον, τὸ ἐπικαλούμενον, τὸ κελεύόμενον ἢ βλασφημούμενον πρόσωπον εἶναι ἐνώπιον τοῦ λέγοντος, ὅτε ἢ ἄμσος ἀντίληψις ἀναπληροῖ καὶ διασαφεῖ ἀρκούντως τὸ ἔνεκα ψυχολογικῶν λόγων ἐν σπουδῇ καὶ δὴ ἀτελῶς λεχθὲν ἢ ἀπλῶς αἰνιχθὲν. Πρβλ. περὶ τούτου Γλωσσολ. Μελετῶν Α' σελ. 210-3. Οὕτω συνεστάλη τὸ σῶπα λέγω δὰ εἰς σῶπα λῶ δὰ - σῶπα λά, τὸ λέγω πῶς δὲν εἶν(αι) ἔτσι εἰς λῶπως (καὶ λῶπης) δὲν εἶν' ἔτσι.»

Ἡ συμμορφωρὰ τοῦ ε μὲ τὸ ἐπόμενο ω, κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν μάλιστα ἁσμάτων, ἦτο δυνατόν νὰ δώσῃ τὴν ἐντύπωσιν πλήρους σιγήσεως καὶ ἠκούσθη -λῶ-ἀντὶ λέω, ὑπὸ τὰς προϋποθέσεις τὰς ὁποίας ἐπεσήμανε ὁ Χατζιδάκης.

Ὁ ἀκούων δηλαδὴ δὲν ἐδυσκολεύετο νὰ ἀντιληφθῇ τὸ νόημα τῆς φράσεως.

Τὴν προέλευσιν ἀλλὰ καὶ τὴν σημασίαν τοῦ -λῶ- τῶν Μανιατῶν ἀγνοοῦν ὄχι μόνον οἱ χρησιμοποιοῦντες αὐτὸ κατὰ τὴν ὁμιλίαν, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀσχοληθέντες μὲ τὴν λέξιν αὐτὴν ἐρευνηταὶ καὶ τὸ κατατάσσουν εἰς τὰ ὀνόματα, τὰ ρήματα ἀλλὰ καὶ τὰ μόρια.

Ὁ Θ. Κατσουλάκος⁴ διαφωνῶν μὲ τὸν Δ. Κοπανίτσαν⁵ γράφει ὅτι τὸ λῶ δὲν εἶναι ὁ δωρικὸς τύπος τοῦ λῶ<λάω, ἀλλὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ ρῆμα λέγω>λέω>λῶ. Τὴν ἄποψιν αὐτὴν δέχεται καὶ ὁ Βαγιακάκος⁶. Ὁ Ἐ. Ἀλεξάκης⁷ νομίζει ὅτι τὸ λῶ εἶναι μόριο. Ὁ Ἰ. Ταϊφάκος⁸ γράφει ὅτι πρόκειται περὶ ἐπιθέτου, ὅτι δηλαδὴ προέρχεται ἀπὸ τὸ προτασσόμενον τῶν προσφωνήσεων <λῶστε>.

Ἀπὸ τὰς προταθείσας ἀπόψεις γίνεται φανερόν, ὅτι πρόκειται περὶ λέξεως ἐπὶ τῆς ὁποίας παρετηρήθη πλήρης συσκότισις τοῦ ἐτύμου καὶ τελεία καταστροφὴ τοῦ ἰνδάλματος.

Ἄν λοιπὸν δεχθοῦμε ὅτι, ὑπὸ τὰς προϋποθέσεις τὰς ὁποίας ἐπεσήμανε ὁ

Χατζιδάκης, παρατηρήθη ἡ ἐξέλιξις λέω>λῶ, θὰ ἦτο ὀρθὸν τὸ λῶ τῆς ἐξελιξέως αὐτῆς νὰ ταυτισθῆ πρὸς τὸ λῶ τῶν Μανιατῶν, τὸ ὁποῖον οἱ εἰδικοί ἐρευνῆται δὲν μποροῦν νὰ προσδιορίσουν, ἂν εἶναι κλιτὸ ἢ ἄκλιτο μέρος τοῦ λόγου;

Οἱ ἀμφιβολίες δὲν φαίνονται ἀβάσιμες καὶ ἐπομένως δικαιολογεῖται ἡ συνέ-
χεια τῆς ἐρεύνης.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ ἐξέλιξις λέγω>λέω>λῶ φωνητικῶς εὐοδοῦται, διότι τὸ ε συγκρουόμενον μὲ τὸ ω ἐκβάλλεται καὶ γνωστὴ εἶναι ἡ ἐξέλιξις, τὴν ὁποίαν ἐση-
μείωσεν ὁ Χατζιδάκης: θεωρῶ>θωρῶ, Θεόδωρος>Θόδωρος κλπ.

Οἱ γλωσσικοὶ νόμοι δὲν παρουσιάζουν βέβαια τὴν νομοτέλειαν τῶν φυσικῶν νόμων. Οὕτως εἰς τὰς λέξεις Θεόδωρος<Θεόδωρος, θωρῶ<θεωρῶ τὸ ε ἐκκρούεται, ἐκβάλλεται, εἰς τὰς λέξεις ὅμως θεόρατος, θεομπαίχτης, θεωρῆ (= ἐμφάνισις, παρά-
στημα) τὸ ε ὄχι δὲν ἐξαφανίζεται, ἀλλὰ οὔτε συστέλλεται.

Εἰς τὰς περιοχὰς τῆς Μάνης, αἱ ὁποῖαι δὲν γειτνιάζουν πρὸς τὴν ἄλλην Πελο-
πόννησον, ἡ ἐξέλιξις λέω>λῶ δὲν φαίνεται πιθανή.

Ἐκεῖ δηλαδή, ὅπου διειρηθήθη τὸ ἰδίωμα τῆς Μάνης, ἡ κατάληξις ω προφέρε-
ται πάντοτε οὐ καὶ ἡ διαφορὰ μεταξύ τοῦ ω καὶ ου δὲν πρέπει νὰ ἀγνοηθῆ. Τὸ ου
δηλαδή εἶναι μόνο κατὰ ἓνα βαθμὸν ἰσχυρότερον τοῦ ε καὶ κατὰ τοὺς φωνητικὸς
νόμους τὸ κατὰ ἓνα βαθμὸν ἀσθενέστερον, ἂν εἶναι τονιζόμενον, ὄχι μόνον δὲν
ἐκβάλλεται ἀπὸ τὸ κατὰ ἓνα βαθμὸν ἰσχυρότερον ἀλλὰ οὔτε συστέλλεται.

Σὲ μοιρολόγια βρίσκομε τὸν στίχο: — Ἐγὼ τὸ λέου κι ἀλλοιώτικα.

Εἰς τὴν περιοχὴν Τευθρώνης, Κότρωνας, Φλωμοχώρι, Ζουδά κλπ. τὸ -λῶ-ἐ-
ξακολουθεῖ νὰ εἶναι πάντοτε εἰς καθημερινὴν χρῆσιν.

Εἰς τὴν περιοχὴν ὅμως αὐτὴν τὸ ω προφέρεται πάντοτε οὐ εἰς τὴν κατάληξιν
τῶν ρημάτων. Τὸ δεδομένον αὐτὸ ἀποκλείει τὴν ἐξέλιξιν λέγω>λέω>λῶ, ἀφοῦ
εἶναι γεγονός ὅτι ἡ προφορὰ ω-ου ἐκκληροδοτήθη εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Μάνης ἀπὸ
ἀρχαίαν Λακωνικὴν διάλεκτον.

Εἰς τὴν περιοχὴν λοιπὸν αὐτὴν τῆς Μάνης ἀποκλείεται ἡ ἐξέλιξις λέγω>λέω>
λῶ, ἀφοῦ ἡ ρηματικὴ κατάληξις ω προφέρεται πάντοτε οὐ. Τὸ ρῆμα λέου παραμέ-
νει πάντοτε εἰς τὴν καθημερινὴν χρῆσιν μὲ ἀναλλοιώτο τὸ τονιζόμενον ε.

Ἴσως παρατηρήσει κανεὶς ὅτι μανιάτικα μοιρολόγια δημοσιευμένα ἀπὸ τὸν
Κ. Πασαγιάννη δίδουν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι παρατηρήθη εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Μα-
νιατῶν ἡ ἐξέλιξις λέγω>λέω>λῶ.

Εἰς τὰ μοιρολόγια αὐτά, τὰ δημοσιευόμενα ὑπὸ τοῦ Πασαγιάννη⁹ δὲ μποροῦμε
νὰ γνωρίζωμε, ἂν πράγματι παρατηρήθη πλήρης σίγησις τοῦ ε ἢ κατὰ τὴν ἀπαγγε-
λίαν τῶν στίχων ἡ συμφορὰ τοῦ ε μὲ τὴν κατάληξιν τοῦ ρήματος παρέχει τὴν
ἐντύπωσιν αὐτὴν.

Ἡ παρουσία αὐτῆ τοῦ λῶ εἶναι δυνατὸν νὰ ὀδηγήσῃ εἰς ἐσφαλμένα συμπερά-
σματα, ἂν παραβλέσωμεν τὸ γεγονός ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν Μοιρολογιῶν αὐτῶν δὲν
εἶναι ἡ γλῶσσα τῆς Μάνης. Καθὼς παρατήρησε ἤδη ὁ Δ. Βαγιακάκος: « Ὁ Κ.
Πασαγιάννης ἔγραψε τὸ μοιρολόγι, λεγόμενον εἰς τὴν Μέσα Μάνην, καθ' ὑπαγό-
ρευσιν ἀτόμου ἐκ τῆς Ἐξω Μάνης καὶ δι' αὐτὸ ἔχει τὸν τύπον λῶ (λέγω ὑποθέτω)
ἀντὶ τοῦ λέου (λέω-λέγω) τῆς Μέσα Μάνης»¹⁰.

Ἐὰν ἐπρόκειτο διὰ τὴν γλῶσσαν τῆς Μάνης, οἱ στίχοι οἱ ὁποῖοι περιέχουν τὸ
λῶ θὰ ἦταν ἔτσι:

καὶ λέου ἴτι νὰ ἴναι ἀφεντικοὶ

καὶ μέσ' στὸν πισωγυρισμὸ λέου νὰ ἴτανε χεσμένος.

Στὴ γλῶσσα τῆς Μέσα Μάνης γ' πληθυντικὸ τοῦ εἶμαι εἶναι ὁ τύπος εἶναι.
Στὴ γλῶσσα αὐτὴ διατήρησις ἀναλλοιώτου φθόγγου ι συγκρουσθέντος μὲ τονού-
μενο α φαίνεται ἀδύνατη.

Ἐκ τῶν λεχθέντων γίνεται ἀντιληπτόν ὅτι τὸ -λῶ- τῶν Μανιατῶν δὲν εἶναι βέβαιο ὅτι ἀποτελεῖ δημιούργημα τῆς ἐξελίξεως λέγω>λέω>λῶ, ἢ ὅποια πρέπει νὰ εἶναι μεταγενεστέρα τῆς σιγήσεως τοῦ γ. Κατόπιν αὐτῶν δικαιολογεῖται, νομίζομεν, ἡ περαιτέρω ἀναζήτησις τῆς ἀρχῆς τοῦ -λῶ- τῶν Μανιατῶν.

Εἰς τὴν τρίτην τῶν ἐργασιῶν τοῦ Ὁ Χατζιδάκης μετ' ἐμφάσεως τονίζει ὅτι: «τὸ προσφωνούμενον, τὸ ἐπικαλούμενον, τὸ κελευόμενον ἢ βλασφημούμενον πρόσωπον εἶναι ἐνώπιον τοῦ λέγοντος, ὅτε ἡ ἄμεσος ἀντίληψις ἀναπληροῖ καὶ διασαφεῖ ἀρκούντως τὸ ἔνεκα ψυχολογικῶν λόγων ἐν σπουδῇ καὶ δὴ ἀτελῶς λεχθὲν ἢ ἀπλῶς αἰνιχθέν».

Ἡ ἀκούων δηλαδὴ εὐκόλως ἀντελαμβάνετο τὸ νόημα τῆς φράσεως, κατανοῶν τὴν παρουσίαν τοῦ συσταλέντος λέω.

Ἡ Ψυχάρης πιστεύει ὅτι ἀπὸ τῆ γραπτῆ παράδοσι δὲν ἀποδεικνύεται ἡ χρῆσις τοῦ λῶ ἀντὶ λέω.

Ἡ Χατζιδάκης ἐπικαλούμενος τὴν προφορικὴν παράδοσιν ὑποστηρίζει ὅτι ἐλέχθη λῶ ἀντὶ λέω, ὑπὸ τὰς προϋποθέσεις ὅμως τὰς ὁποίας μὲ σχετικὴ ἔμφασις ἐτόνισε, προκειμένου ὅμως περὶ τοῦ -λῶ- τῶν Μανιατῶν ὅχι οἱ ἀκούοντες καὶ ὁμιλοῦντες, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ γλωσσολογοῦντες δὲν ἀντιλαμβάνονται, ἂν πρόκειται γιὰ κλιτὸ ἢ ἄκλιτο μέρος τοῦ λόγου.

Ἡ ἄποψις λοιπὸν ὅτι, τὸ ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας ἀδιαλείπτως χρησιμοποιούμενον λέγω-λέω, ἔπαθε τόσο ριζικὴ ἀλλοίωσις, ὥστε νὰ χαρακτηρίζεται ὑπὸ τῶν φιλολόγων ρῆμα, ἀλλὰ καὶ ἐπιθετον καὶ μόριον εἶναι ἄποψις, ἢ ὅποια δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀνεπιφυλάκτως ἀποδεκτὴ, ἀλλὰ ἐνδείκνυται, νομίζομε, ἢ ἀναζήτησις περισσότερον πιθανῆς ἐρμηνείας.

Ἡ γνωστὴ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα προφορὰ ὦ>ου, ἢ ὅποια διατηρεῖται μέχρι σήμερα εἰς τὴν Μάνη¹¹, δημιουργεῖ κάποιες ἀμφιβολίες κατὰ τὴν ἀναζήτησιν σχέσεως τοῦ λῶ τῶν Μανιατῶν πρὸς τὴν ἐξέλιξιν λέγω>λέω>λῶ.

Ἡ προφορὰ ὦ>ου εἰς τὴν διάλεκτο τῆς Μάνης παρατηρεῖται κυρίως εἰς τὴν λήγουσαν καὶ ἐπομένως εἶναι πιθανώτερον ἢ διατήρησις τοῦ ὦ νὰ παρατηρήθῃ εἰς τὴν ρίζαν τῆς λέξεως καὶ ὅχι εἰς τὴν λήγουσαν. Οἱ ἀμφιβολίες λοιπὸν περὶ τῆς σχέσεως τοῦ λῶ τῶν Μανιατῶν πρὸς τὴν ἐξέλιξιν λέγω>λέω>λῶ δικαιολογοῦν, νομίζομε, περαιτέρω διερεύνησιν τοῦ θέματος.

Εἰς τὸ νεανικόν του μελέτημα Ὁ Ἰ. Ταϊφάκος παραθέτει ἐκ τοῦ Πλάτωνος (Γοργίας 467 Β) τὴν προσφώνησιν —ὦ λῶστε Πῶλε— νομίζων ὅτι πρὸς τὸ —λῶ—στε— αὐτὸ πρέπει νὰ συνδέεται τὸ λῶ τῶν Μανιατῶν. Ἐκ τῆς ὅλης ἐξετάσεως τοῦ θέματος ὀδηγοῦμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἀρχαία προσφώνησις -λῶστε Πῶλε— εἶναι ἰσοδύναμος πρὸς τὸ σύγχρονον —λῶ Ποῦλε— τῶν Μανιατῶν. Τοῦ Ποῦλε βεβαίως ἐκ τοῦ πωλημένος<πεπωλημένος.

Ἐνῶ δηλαδὴ ἡ σχέσις τοῦ -λῶ- τῶν Μανιατῶν πρὸς τὴν ἐξέλιξιν λέγω>λέω>λῶ φαίνεται ἀπίθανη, ἀπεναντίας φαίνεται πολὺ πιθανόν τὸ -λῶ- αὐτὸ νὰ ἀποτελεῖ δημιούργημα ἐξελίξεως ἀναλόγου πρὸς ἐκείνην, ἢ ὅποια ἐδημιούργησε πλῆθος τύπων πολλοὺς τῶν ὁποίων παρέχει Ὁ Στράβων (Η 364) καὶ τοὺς ὁποίους παραθέτομε:

«Τῶν δ' ὕφ' Ὁμήρου καταλεγόμενων, τὴν μὲν Μέσσην οὐδαμοῦ δεικνυθαί φασι· Μεσσοῦν δ' οὐ τῆς χώρας εἶναι μέρος, ἀλλὰ τῆς Σπάρτης, καθάπερ καὶ τὸ Λιμναῖον. Ἐνιοὶ δὲ κατὰ ἀποκοπὴν δέχονται τὴν Μεσσήνην· εἴρηται γάρ, ὅτι καὶ αὕτη μέρος ἦν τῆς Λακωνικῆς. Παραδείγμασι δὲ χρῶνται τοῦ μὲν Ποιητοῦ, τῶ Κρί, καὶ Δῶ, καὶ Μάψ' καὶ ἔτι,

Ἴππους δ' Αὐτομέδων τε καὶ Ἀλκιμος,
ἀντὶ τοῦ Ἀλκιμέδων· Ἡσιόδου δέ, ὅτι τὸ βριθύ, καὶ τὸ βριαρόν Βρι λέγει. Σοφοκλῆς δὲ καὶ Ἴων τὸ ράδιον, Ρά. Ἐπίχαρμος δὲ τὸ λίαν, Λί· Συρακῶ δέ, τὰς Συρακούσας. Παρ' Ἐμπεδοκλεῖ δέ,

-μία γίνεται ἀμφοτέρων ὄψ,
 ἢ ὄψις καὶ παρ' Ἐντιμάχῳ,
 Δήμητρος τοι Ἐλευσινίης ἱερῆ ὄψ·
 καὶ τὸ ἄλφιτον, Ἄλφι. Εὐφορίων δὲ καὶ τὸν ἦλον λέγει Ἡλ.
 Παρὰ Φιλητᾶ δέ,
 Δμῳῖδες εἰς ταλάρους λευκὸν ἄγουσιν Ἐρι,
 τὸ ἔριον.
 Εἰς ἄνεμον δὲ τὰ Πηδᾶ,
 τὰ πηδάλια, Ἄρατος φησι· Δωδῶ δέ, τὴν Δωδώνην Συμμίας».

Εἰς τὴν Ὀδύσεια α 376 ἔχομε τὸ ἐπίθετο συγκριτικοῦ βαθμοῦ «λωϊτερον», δημιούργημα τῶν καταλήξεων -τερος καὶ -των.

Εἰς τύπον λῳίος, λῳῖων, λῳών, λῳστος ἠδύνατο νὰ παρατηρηθῆ αὐτό, τὸ ὁποῖον παρετηρήθη εἰς τοὺς τύπους τοὺς ὁποίους εἶδαμε εἰς τὸν Στράβωνα. Καθὼς δηλαδὴ ἔγιναν: ἄλφιτον>Ἄλφι, βριαρὸν>βρί, Δωδώνη>Δωδῶ, Δῳμα>Δῳ, ἔριον>Ἐρι, Κρίνον>Κρί, λίαν>λί, Μαψίδιον>Μάψ, ὄψις>ὄψ, πηδάλιον>πηδᾶ, ρᾶδιον>ρᾶ θᾶ ἦτο δυνατὸν ἀνάλογον φαινόμενον νὰ παρατηρηθῆ καὶ εἷς τινὰ τύπον τοῦ ἐξεταζομένου ἐπιθέτου καὶ παρὰ τὰ βρή, δῳ, κρί, λί, ὄψ, ρᾶ, κλπ. νὰ λεχθῆ καὶ λῳ.

Εἰς τὰς φράσεις λῳ πατέρα, λῳ μάννα εἶναι ὀρθότερο, νομίζομε, νὰ θεωρηθῆ, τὸ λῳ ἐπίθετο καὶ ὄχι ρῆμα. Λέγων ὁ Μανιάτης: λῳ πατέρα, λῳ μάννα, λῳ πατριώτη, ἀποκαλεῖ τοὺς προσφωνουμένους -καλὲ πατέρα, καλὲ μάννα, καλὲ πατριώτη—διότι αὐτὴ εἶναι ἡ προσφώνησις καὶ ὄχι—λέω πατέρα, λέω μάννα, λέω πατριώτη.

Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Μέσα Μάνης, εἰς τὴν ὁποῖαν διετηρήθη μέχρι τὰ νεότερα χρόνια ὁ δωρικός χαρακτήρ τῆς γλώσσης, ἡ χρῆσις συντεταγμένων τύπων, ὡς οἱ παρεχόμενοι ὑπὸ τοῦ Στράβωνος, δὲν ἦτο ἄγνωστη, ἀκούγονται δὲ σήμερον φράσεις ὡς: «ἔπεσε κὰ στῆ γιστέρνα», «τό ἔβραμε κὰ στὸ λαγκάδι», «Δὲν ἔφαε κὰ», «στὸ σπίτι μας δὲν πατᾶ κὰ». Εἰς τὰς δύο πρώτας φράσεις πρόκειται περὶ τοῦ κάτω καὶ εἰς τὰς ἔπομένας περὶ τοῦ καθόλου.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ἄθηνᾶς τ. 5, σ. 524.
  2. Γλωσσολογικαὶ Μελέται τ. Α, σελ. 212.
  3. Μεσαιωνικὰ Νέα Ἑλληνικὰ I (1905) σ. 198.
  4. Ἐφημ. «Καθημερινή» 24 Ἰανουαρίου 1985, σ. 5.
  5. Ἐφημ. «Καθημερινή» 15 Δεκεμβρίου 1984.
  6. Δ. Βαγιακάκος «Λακωνικαὶ Σπουδαί», τ. Θ σ. 156 κέξ.
  7. Ἐ. Ἀλεξάκη, Τὰ γένη καὶ ἡ οἰκογένεια στὴν παραδοσιακὴ κοινωνία τῆς Μάνης, Ἄθῆναι 1980, σ. 242.
  8. Ἰ. Ταῖφάκου, Ἐπί τινος λέξεως, Ἐφημ. «Μάνη», 26 Δεκεμβρίου 1967.
  9. Μανιάτικα μοιρολόγια καὶ τραγούδια, Ἄθῆνα 1928, σ. 69.
 φουστανελλᾶδες εἶν' πολλοὶ
 καὶ λῳ πῶς νὰ εἶν' ἀφεντικοὶ
- καὶ σ. 78 οἱ στίχοι:
 Καὶ ὁ Κουτσογιαννόπουλος πολλὰ ἦταν φαντασμένος
 καὶ μεσ' στὸν πσιωγυρισμὸ λῳ νὰ ἦτανε χεσιμένος.
10. Λακωνικαὶ Σπουδαί, Θ σ. 156.
  11. Βλ. Ἄ. Κουτσιλιέρη, Ἡ καταγωγή τοῦ Ταιναρίου ιδιώματος ἐκ τῆς φωνητικῆς τεκμηριουμένη, Πλάτων, τ. 25/26 Ἄθῆναι 1961.

RÉSUMÉ

Ici on examine la signification la plus vraisemblable du mot adjectival λῶ, lequel les Magniotes insèrent aux allocutions en le plaçant soit devant du nom de la personne adressée soit après le verbe de la proposition.

ΠΙΝΑΞ ΕΓΓΡΑΦΕΝΤΩΝ ΝΕΩΝ ΜΕΛΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ

α/α	ἀριθ. μητρώου	ὄνοματεπώνυμον
1	3402	Φραγκέσκου Βασιλική
2	3403	Μπακατσέλος Σταῦρος
3	3404	Φορόπουλος Νικόλαος
4	3405	Οἰκονομάκος Κωνσταντῖνος
5	3406	Καραγιάννης Γεώργιος
6	3407	Βλαχοπούλου Ἄρτεμισία
7	3408	Πανομήτρου Εὐγενία
8	3409	Γκιολῆ Παρασκευή
9	3410	Ζαγκαβιέρου-Βούρβουλη Βίκυ
10	3411	Διαμαντοπούλου Κωνσταντίνα
11	3412	Παντελόγλου Εὐαγγελία
12	3413	Μητσάκης Καριοφίλης
13	3414	Μητσάκη-Χαλκιᾶ Ἄνθούλα
14	3415	Τσομάκου Φωτεινή
15	3416	Ἄντωνιάδου Χρυστάλλα
16	3417	Σιδηροπούλου Ἄννα-Μαρία
17	3418	Καραλέκα Δήμητρα
18	3419	Καψάλη Σταυρούλα
19	3420	Καρανικόλα Κυριακή
20	3421	Παρασκευάκου-Ἄθανασιάδου Σταματία
21	3422	Καρανικόλα Ἀλίκη
22	3423	Ζαχαριάδου Ἑλένη
23	3424	Ἄναστασάτου Ἐμμανουέλλα
24	3425	Στεφάνου Δημήτριος
25	3426	Παπαχρήστου Θεοδοσία
26	3427	Σγάγια Μαρία
27	3428	Βακάλης Βασίλειος
28	3429	Γκέλης Γεώργιος
29	3430	Χρόνη-Βακαλοπούλου Μαρία
30	3431	Ράπτης Δημήτριος